	כניסת השבת	יציאת השבת
ירושלים	16:05	17:19
בני ברק	16:22	17:20
חיפה	16:13	17:18
עפולה	16:10	17:18

מרוקו

כתירתם ושמחתם של חכמי צפון אפריקה

ג' כסליו
גיליון 56
שנה ב'

פרשת תולדות

דבר המערכת

החשיבות להיות "יציבים בדעותינו", ולא להיגרר אחרי טענות היצה"ר

בפרשתנו אנו קוראים על רבקה, שבהיותה הרה הלכה לדרוש את ה' - לבית המדרש של שם ועבר. ושם נאמר לה שיש בקרבה שני גוים, "ולאום מלאום יאמץ, ורב יעבוד צעיר".

חז"ל מלמדים אותנו שבהיותה עוברת על פתחי עבודה זרה רצה עשיו לצאת, ואילו כשעברה על פתחי בית כנסיות ומדרשות רצה יעקב לצאת. לפיכך, בתחילה חשבה היא שיש לה בן אחד, ולא ידעה שיש בקרבה שני בנים, עד שהלכה לדרוש את ה' (לבית מדרשם של שם ועבר), ושם התברר לה שיש בקרבה שני בנים, ואז נחה דעתה.

התמיה הגדולה המתבקשת כאן היא, מדוע נחה דעתה, והלא גם לאחר שהלכה לדרוש את ה', התברר לה שיש לה בן רשע, ואם כן, מה נשתנה בין מה שחשבה בתחילה (שיש לה בן רשע), למה שהשיבוה שם ועבר לבסוף, והלא גם אחר תשובתם עדיין יש בקרבה בן רשע.

מפרשי התורה במהלך הדורות נתנו לשאלה זו מגוון רחב של תשובות, אנו נביא את דבריו של מוהר"ר אליהו הצרפתי זלה"ה בספרו אדרת אליהו, שמדבריו אנו למדים יסוד עצום וחשוב. ואלו דבריו:

"ויתרוצצו וכו'. לחשבה שאין לה אלא בן אחד, ועכ"ז רץ לבתי כנסיות ולבתי ע"ז, **זה יורה שאין אמונת הדת חזק בלבו, והרי הוא ממיר דתו**, עכשיו עמדה על דעת קונה... שני גויים בבטנך, לא בן אחד כמו שחשבת אלא שנים, ואחד מהם צדיק גמור והוא עיקר, והאחד שהוא רשע וטפל, והוא כמו עבד לאותו צדיק".

מדבריו אנו למדים שבתחילה חשבה רבקה שיש בקרבה בן אחד, ולכן, כשראתה שאותו בן רוצה להיכנס גם לבתי כנסיות, וגם ח"ו לבתי עבודה זרה, חשבה שיש לה בן שאינו "יציב" בדעותיו, יום אחד הוא רוצה להיכנס לבתי עבודה זרה, וביום אחר עולה בדעתו להיכנס לבתי מדרשות. אמרה לעצמה רבקה, איני רוצה בן כזה שאינו "יציב" בדעותיו.

ולפיכך כאשר הודיעו לה שיש בקרבה שני גויים, אחד צדיק, ואחד רשע, אף שהבן הרשע יותר גרוע לכאורה מאדם שאינו יציב, היא שמחה, משום שהיה עדיף לה שיהיו לה שני בנים, (בן צדיק, ובן אחד רשע), מאשר בן אחד שאינו יציב בדעותיו.

מכך אנו רואים את החשיבות הגדולה, להיות יציבים בדעותינו. **ישנם לצערינו הרבה אנשים רבים שמנסים לפסוח על שני הסעיפים, גם לשמור תורה ומצוות, וגם ח"ו להיגרר אחרי היצר הרע, להינות מתאוות העולם הזה, ולעשות ככל העולה על רוחם**.

רבקה מלמדת אותנו שאין הדברים עולים בקנה אחד, והיה עדיף לה שיצא לה בן רשע כל כך כמו עשיו (שחז"ל מלמדים אותנו שעבר עבירות חמורות רבות ביום אחד, והוא אבי האומה "אדום" שהרשיע במשך כל הדורות), ובן אחד צדיק, מאשר שיהיה לה בן אחד "שאין אמונת הדת חזק בלבו".

ה' יזכה אותנו שנזכה להלך תמיד בדרך הנכונה, ותהיה "אמונת הדת חזק בלבנו" כדרך שהיתה אצל אבותינו. אכי"ר.

בברכת שבת שלום
יוסף רביבו

עיצוב ועריכה גרפית ר. רביבו כל הזכויות שמורות © לתגובות והערות ולהצטרפות לרשימת התפוצה ניתן לשלוח מייל 0583209031y@gmail.com

ביאורים ופירושים על המקרא מגאוני מרוקו

מדוע נתעכב יצחק מלישא אשה עד גיל ארבעים

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (בראשית, כ"ה, י"ט)

ואמרו חז"ל (הובא ברש"י), שאמר הכתוב: "אברהם הוליד את יצחק, "לפי שהיו ליצני הדור אומרים: 'מאבימלך נתעברה שרה', יצר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, וראוהו הכל, וראו שדומה צורתו לצורת אברהם - האמינו הליצנים מיום שראו צורתו (יאמינו). ועוד, מה שאמר 'בן אברהם' תחילה, והיה די לומר 'תולדות יצחק', כי לא בכל עת שיאמר 'יצחק' יבאר שהוא 'בן אברהם'. ועוד מה שאמר (פסוק כ'): "ויהי יצחק בן ארבעים שנה", די לו שיאמר "ויצחק בן ארבעים", כמו "ויוסף בן שלשים" (בראשית מ"א, מ"ו), "ומשה בן שמונים" (שמות ז', ז').

אלא [יובן], בהקדים מה שאמרו חז"ל (ראה יבמות ס"ד, א' ובתוס' ד"ה ולילף מיצחק), דלמה לא השיאו אברהם ליצחק עד ארבעים ולא מעיקרא, עד שכמעט נקרב על גבי המזבח, ולא יניח קיום המין בר מינן. ואפשר לומר, שראה אברהם שעדיין לא נבראת בת זוגו, ולפיכך לא השיאו עד שחזרו מעקירת יצחק ונתבשר ברבקה שנולדה. ואותו פרק בן ל"ז שנה היה יצחק, המתין לה שלש שנים עד שראויה לביאה. ואם כן לפי זו קושיא לאלהינו שלא ברא בת זוגו עד עכשיו, ותנינן (אבות פ"ה משנה כ"ב): "בן שמונה עשרה לחופה", ועד עשרים יושב ומצפה, מכאן ואילך וכו', (ראה קידושין כ"ט,ב).

ותירצו, דהכוונה היא דמעיקרא נשמה של יצחק היתה מסטרא דנוקבא, ואם כן אינו ראוי להתקיים ואינו ראוי להוליד, ולכך לא ברא הקב"ה בת זוגו, ואף אברהם לא השתדל בנישואיו כיון שבא בהר המוריה בשעת העקידה, פרחה נשמה דנוקבא וחזרה נשמה דדכורא, ולכך מעיקרא כתיב (בראשית, י"ח, י"ד) "ולשרה בן", "והנה בן לשרה אשתך", (בראשית, י"ח, י') דהוא מסטרא דנוקבא, ולאחר שבא מהר המוריה נקרא בן אברהם דהוא מסטרא דדכורא, כנודע ליודעי ח"ן, ולפיכך באותו פרק נולדה בת זוגו וראוי להוליד, עכשיו שנקרא "בן"...

ואפשר שזה כוונת הכתוב" "ואלה תולדת יצחק", ואם תאמר, הרי יצחק מסטרא דנוקבא, לזה אמר "בן אברהם", רוצה לומר שחזרה בו נשמה דדכורא ונקרא בן אברהם, ולא בן שרה. ומזה הטעם דוקא נתעכב ולא נשא עד שהיה בן אברהם, ולא כמו ליצני הדור שאומרים בשביל שהוא מאבימלך לא השיאו. וגם העידו שאברהם הוליד את יצחק, שתמיהא ראשונה - של אסופי, כבר הניקה בנים שרה, ועדיין אחרת, עד שראו בניו [פניו] ואמרו, ודאי שאברהם הוליד את יצחק.

ואפשר שלזה נתכוון רש"י ז"ל, שהוקשה לו למה הביא פסוק זה של "אברהם הוליד" בכאן ולא מעיקרא בשעת הלידה, או "ביום הגמל את יצחק", לכך כתב, 'לפי שהיו ליצני הדור וכו', ואף שצר צורתו, עדיין ספק הוא כמו שביארנו ולא היו מעידים, אבל עכשיו שראו שהוליד בנים, אז מעידים שהוא בנו ואומרים הכל ש"אברהם הוליד את יצחק". לפי זה דוקא בכאן שהיתה עדות שלימה, [ולא] "ביום הגמל" שהיתה רפויה עדותם.

וחזר ואמר "ויהי יצחק" (כ"ה, כ') ויה"י גימטריא שלשים ואחד, וארבעה אותיות של תיבת יצחק ושתי אותיות של תיבת בן הם ל"ז, רוצה לומר שעד ל"ז הוא מסטרא דנוקבא, ולפיכך לא נשא ולא נולדה לו בת זוגו, אבל כשהיה בן ל"ז נקרא בן, רוצה לומר מסטרא דדכורא כמו שביארנו, ולפיכך המתין עד "ארבעים שנה בקחתו את רבקה", רוצה לומר ל"ז שנים, ושלש שנים שהמתין, וזהו "את רבקה". [ואם שגיתי ה' ימחול לי ויכפר בעדי, ולא יחשב לי עוון, וגם חטא לא יהיה, אכי"ר. ע"ה שלמה ו' יצחק ואעקנין].

בינת שלמה - רבי שלמה ואקנין

האיך הועילה מכירת הבכורה הרי הוא דבר שלא לעולם

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב". (בראשית, כ"ה, ל"ב - ל"ג).

אף על גב דקנין הבכורה הוי דבר שלא בא לעולם, כבר תרגמא הריב"ש בתשובות סי' שכ"ח, והביא דבריו הקצוה"ח בסי' רע"ח סקי"ג, דקודם מתן תורה היה נקנה דבר שלא בא לעולם. אי נמי משום דאבד הבכורה ממנו שאמר "ולמה לי זה בכורה", דהוא מדין סילוק כמו שכתב הקצות החושן שם, ועיין להרב אור החיים מה שכתב בזה. והגאון המלבי"ם על פסוק השבעה לי, כתב, משום דהקנין לא מהני בדבר שאין בו ממש הוא השביע אותו. והריב"ש שם כתב דהשבועה היא רק לרווחא דמילתא שלא יחזור בו, ועיין עוד בקצות החושן סי' של"ב או ו' בענין קניית יעקב מלבן העקודים והנקודים דהוי דבר שלא לעולם, יעויין משם.

תורת חיים - רבי ישמח עובדיה

איש שדה

"ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כ"ה, כ"ז)

בעוד שהמפרשים נתיגעו להסביר כפילות דברי התורה איש יודע ציד איש שדה דלכאורה איש כפול הוא במקרא וכפי שכבר רש"י על אתר פי' יודע ציד. לצוד ולרמות את אביו ואיש שדה. כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות עוד הלכו ובארו בו המפרשים ביאורים רבים כגון הספורנו שפי' איש שדה יודע בעבודת האדמה כדוגמת קין ונח שהיו אנשי אדמה או כפי שביאר ר' יונה בדרשותיו לפרשה זו דיודע ציד כונתו מורה על צידה כפשוטו שהיא מלאכה שצריכה אכזריות רבה ואיש שדה כלומר לרעות בגנים וללקוט שושנים ועל ידי זה לדעת לבנות.

ביאור נפלא מהגר"א

ישנו ביאור נפלא מסף המובא בשם הגר"א ז"ל בספר אור הצבי (לרצ"ה מבריסק והובא בספר פנינים משולחן הגר"א) דביקש הכתוב להודיענו שהיה יודע עשו לצוד את אותה חיה הנזכרת במסכת כלאים ואדני השדה שמה ושם פי' הרע"ב דצורתו כצורת אדם והוא מחובר בטיבורו וחבל יורד לו לארץ ואין כל בריה יכולה להתקרב אליו וכשרוצים לצודו יורים בחבל עד שנפסק וצועק בקול מר ומת.

זהו יודע ציד איש שדה והיינו שהיה יודע לצוד את איש השדה שהוא אדני השדה.

אף מרן החת"ס פי' את דברי הפסוק הנ"ל בדומה לביאורו של הגר"א אלא שהוסיף וכי לא זו בלבד שעשו המית טורפים אלו אלא שבעצמותיהים השתמש לכישוף וידיעת עתידות ונסתרות ובכך גנב את דעת אביו יצחק שהיה סבור שבאה לו מחמחת שגב דרגתו וקדושתו.

לזהותה של אדני השדה

ויעוי' בפי' הר"ש למס' כלאים (פ"ח מ"ה)וכ"ה בדברי הרא"ש שם שכ' ששמע בשם ר' מאיר ברבי קלונימוס שהיא חיה ששמה ידועה והיא ידעוני דקרא ומעצם שלה עושים כמין כשפים וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ שבו גדל אותה חיה ששמו ידוע כמין אותם קישואין ודלועין אלא הידוע צורתו כצורת אדם בכל דבר וצורת פנים וגוף וידיים ורגליים וטבורו מחובר לחבל היוצא מן השורש ואין כל בריה ראשי ליקרב אצלה כמלא החבל, שטורפת והורגת כמלא החבל, ורועה כל סביבותיה וכשבאין לצודה אין אדם רשאי ליקרב אצלה וכשרוצים ליקרב אצלה מורים בה חיצים עד שנפסק והיא מתה.

והוסיף שם הרמב"ם שהוא תמיד ותדיר מדבר דיבורים רבים שאינם מובנים ודומה לדיבורו של האדם.

היכן היא כיום

ובביאור התפא"י כבר עמד בזה דהאידנא לא נשאר לה שום זכר וכותב דשמא לרוב הסתכנותם ביערום הקדמונים מן הארץ ועיי"ש עוד שהרחיב בה ובתכונתה

אך יעוי' בשו"ת יד חנוך (סי' לד') דעולה מדבריו שהוא סוג של אילן וכמו שאנו מוצאים בימנו בדרום אמריקה אילנות הטורפות בני אדם ... שכאשר יקרב האדם אליהם יחבקוהו ויאחזהו החזקה בענפיהים העבים וילחצום עד שתצא נפשם ומצצו את כל לחות גופו אל תוכם וישאר ממנו אבק ועפר.

דעת המלבי"ם שהוא שימפנזה

הגאון המלבי"ם פ' שמיני שכ' דלהרמב"ם יהי האדם היערי קרוי בשם שימפאנזע וכיע"ז כי התפא"י שם ביכין כתבו שהוא מין קוף גדול בקומת וצורת אדם ממש וכו' ובזמנינו אינו מצוי רק ביערות גדולות שבאמצע אפריקה ולדבריהם חיה זו קימת אף בזמנינו.

סיכום הדיעות בזה

הגרח"ק ז"ל בספרו שיח השדה בקונטרס פתשגן הכתב (סי' טו') העלה שבימי קדם נהגו לאכול את חית אדני השדה ומקורו ממדרש תנחומא ולדברי המדרש הוא ממש כירק ומותר באכילה ויש סוברים שדינו כחיה ואסור באכילה ומטמא במותו כנבילה ויש הסוברים שדינו כאדם ומטמא כאדם ואף להדיעות דס"ל דמטמא כאדם יתכן דיהא מותר לאכילה כמבואר בראשונים דבשר אדם מותר באכילה מן התורה (יעוי' במ"מ פ"ב ממאכלות אסורות ה"ג) וכבר קדמו הר"י אבן שועיב בדרשותיו פ' אחרי דת"ד דיש חולקין אם מותר באכילה דיש אומרים שהוא שרץ ואסור לאוכלו וי"א שהוא צמח אדמה ומותר.

ודאתינן להכא נ"ל לבאר ביאור נפלא דלהכי הדגיש הכתוב שהיה יודע דוקא ציד איש שדה מאחר שאמר לו יצחק וצודה לי ציד וידועה קושית המפרשים (החיד"א בפתח עינים חולין ה.) האיך אכל יעקב משחיטת מומר ולפי"ז אפשר לישב בנקל שהלך לצוד זאת החיה ואדני השדה שמה וא"כ לק"מ.

אומנם מ"מ רוב המפרשים לא ס"ל הכי וכמו שכ' רש"י שאמר לו יצחק שיחדד הסכין שמא יאכילנו טריפות נבילות וכמו כן ברש"י שהיה זה בפסח ורצה יצחק לאכול קרבן פסח ולכאו' לא יוצאים יד"ח קרבן פסח באדני השדה.

ויכרון להולכים

קוים לדמותו של מוהר"ר שלמה אבן דנאן זיע"א [לרגל יום הילולא]

מוהר"ר שלמה - אבן דנאן זלה"ה נולד בפאס ביום שבת ט' בסיון שנת תר"ח (1848) לאביו רבי משה ורעייתו מרת חנה, ונפטר בכ"ט במר-חשוון תרפ"ט. שימש כדיין בבית הדין הגדול בעיר ראבט, אב"ד בעיר פאס, ורבה הראשי של העיר פאס.

תולדות חייו, ורבותיו

כבר משחר נעוריו השקיע בתורה בכל כוחו, והפליא את בני דורו, בידיעותיו הנכבדות, קרוביו ובני דורו מעידים על ידיעותיו המופלאות עוד בשנות קטנותו:

"מיום היותו כבר שית כבר שבע, נהירין ליה שבילי דתלמודא... דרש דרש בהוויות דאביי ורבא" [עדותו של בן דודו מוהר"ר בנימין אבן דנאן בספרו דשנת בשמן (דרוש מ"ג].

את תחילת לימודיו התחיל אצל אביו, מוהר"ר רבי משה אבן דנאן שהיה תלמיד חכם מופלג אשר חיבר כמה ספרים בהלכה, אולם לא ארכו הימים והוא נפטר בדמי ימיו ממגפת .. שעשתה שמות ברחבי מרוקו באותה תקופה, כשהוא משאיר את בנו שלמה בן י' שנה בלבד.

אל אף שסבל רבינו צער רב מפטירתו של אביו, לא נתן למאורע זה לשבור את רוחו, והוא המשיך את לימודיו אצל סבו רבי שמואל, ודודו - רבי יצחק אבן דנאן, ואחר כך המשיך ללמוד לפני האי"ש - מוהר"ר אבנר ישראל הצרפתי זלה"ה.

בהגיע לפרקו נשא את מרת סולטנא בת רבי שאול אבן דנאן - תלמיד חכם מופלג שכיהן בדיינות. חמיו שידע כי עדיותיו של רבינו לגדולות תמך בו כלכלית, ובכך המשיך לשקוד על תלמודו מבלי מפרע.

כבר בשנת הט"ו לחייו החל לעסוק בתורת הנסתר והקבלה, ועוד בהיותו רק בגיל כ"א התמנה להיות חלק מוועדת הרבנים שקיבלו החלטות בפסיקה ובתקנות חשובות בעיר פאס וסביבתה.

לאחר מכן בשנת תרע"ט (1919) מונה רבינו לדיין בבית הדין הגדול בעיר רבאט, תחת ראשותו של רבי אפרים אנקווה.

בחודש שבט בשנת תרפ"א עם פטירתו רבי וידאל הצרפתי (החמישי) מונה רבינו לרבה הראשי של העיר פאס, ומני אז ועד לפטירתו שימש כרבה הראשי ואב"ד בעיר פאס.

במשך שנות רבנותו תיקן תקנות רבות לטובת בני העיר, עמד בפרץ על נסיונות לפרוץ את חומות היהדות, וניצל את קשריו הטובים שהיו לו עם חצר המלוכה עבור יהודי העיר.

רבינו נסתלק לגנזי עולמים בשנת תרפ"ט (1928) במוצאי שבת קודש כשהוא בשנת הפ' לחייו, ונטמן בעירו פאס. [מסופר עליו שכחודש וחצי טרם פטירתו בתפילת כל נדרי הנאמרת ביום הכיפורים דילג את המילים, "**מיום הכיפורים הזה, עד יום הכיפורים שיבוא עלינו לשלום**"].

שקידתו בתורה

רבינו היה שוקד בתורה, יומם ולילה, ואל אף מצבו הכלכלי הקשה ודוחק הפרנסה, לא הסכים לזרים לפרנסו, וכמו שמספר ע"כ מוהר"ר יוסף בן נאים:

"אספרה אחת מתרומת מדותיו, כל ימיו לא מש מתוך אהלה של תורה, לילה ויום יושב בישבה ללמוד תלמוד ופסקים וסתרי תורה, מתוך הדוחק עד שנתבקש בישיבה של מעלה, וזוכרה אלהי לטובה, שפעם אחת הכיר בדוחקו ובצערו הגביר יראא אלהים וסר מרע כ"ר חיים משה הכהן ז"ל. ואמר לו אדוני הרב למה אתה לומד תורה בדוחק ובצער, אני ואתה נהיה כיששכר וזבולון ועלי להחזיק בידך ומוטל עלי כל צורכך, ונחלוק עמך בשכר תורתך. והשיבו הרב **אין זה באפשר, גם שאני בדוחק ובצער אני לומד בשמחה וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ולא נחלוק עם אדם בעולם, אני לומד לשמו הגדול, וממרחק תביא לחמה**".

צאצאיו

רבינו הותיר אחריו את הבנים, רבי משה, רבי שאול, אליהו, והבת פריחה. בנו רבי שאול אבן דנאן שימש מאוחר יותר כרבה הראשי של מרוקו.

חיבוריו

רבינו הותיר אחריו שני חיבורים, שהפכו לאבן דרך מרכזית בפסיקתם של חכמי וגאוני העיר פאס, כמעט בכל שו"ת העוסקים בעניני חו"מ לאחר פטירת רבינו מובאים דבריו של רבינו בהרחבה, כשהבאים אחריו מייחסים חשיבות גדולה לדבריו.

החיבורים שהותיר אחריו רבינו, הם:

א'. אשר לשלמה - שו"ת ופסקי דינים ביו"ד, אהע"ז, וחו"מ. [י"ל בירושלים תרס"ו מעוטר בהסכמותיהם של חכמי דורו. ושוב מחדש ע"י יעקב תורג'מן נשיא מכון אפיקי המורשת והמשפט].

ב'. בקש שלמה - שו"ת ופסקי דינים. [קזבלנקה תרצ"ו י"ל לאחר פטירת רבינו ע"י בניו].

זכותו תגן עליו ועל כל ישראל, אמן!

פעילות קודש

"משכננו החדש" - הצצה מאחורי הקלעים של השיפוצים במקום החדש והמרכזי. מתארגנים לתת לכם בית גדול יותר לתורה, לחיזוק ולפעילות הענפה...

